

Весела Генова, проф. д.ф.н.  
СУ „Св. Климент Охридски“  
vgenova@uni-sofia.bg

## МОЛИЕР И ТВОРЧЕСКИТЕ МУ ПРИЯТЕЛСТВА И СЪПЕРНИЧЕСТВА

### *Резюме*

Статията предлага обзорен преглед, насочен към систематизация и анализ на творческите приятелства и съперничества, съпровождали работата на Молиер в Париж (1658 – 1673 г.). Извеждат се основните вектори на проявите на съперничество, разглеждат се случаи на развития на отношенията с драматурга и се изтъкват различни основания за силните страсти в тези приятелства/съперничества. Самият Молиер също участва в публичните им прояви, като особено сериозно се ангажира в дискусиите върху естетиката на комедията. Това има решаващо значение за творческото му развитие и узряване.

*Ключови думи:* Молиер, съперничество, приятелство, творческо узряване

Prof. Vessela Guenova, D. Litt.  
Sofia University “St. Kliment Ohridski”  
vgenova@uni-sofia.bg

## MOLIÈRE AND HIS ARTISTIC FRIENDSHIPS AND RIVALRIES

### *Abstract*

The article offers an overview aimed at systematizing and analysing the artistic friendships and rivalries that accompanied Molière's work in Paris (1658-1673). It outlines the main vectors of the rivalries, examines cases of shiftings in the relationships, and highlights various reasons for the strong feelings in these friendships/rivalries. Molière himself also participates in their public manifestations, engaging intensely in discussions on the aesthetics of comedy. This has proved crucial to the development and maturation of his creative genius.

*Keywords:* Molière, rivalry, friendship, development of creativity

През интензивния творчески период на великия френски драматург Жан-Батист Поклен (Молиер) в Париж между 1658 г. и началото на 1673 г. неговата актьорска, режисьорска и драматургична дейност постоянно е съпроводявана от многобройни творчески съперничества и вражди, но и от удивителни приятелства и подкрепа. В този текст предлагаме обзорен преглед, целящ систематизация и анализ на тези интензивни и ярки творчески взаимоотношения.

Приятелите, неприятелите и съперниците на Молиер от драматургичните и по-общо, интелектуалните среди могат да се групират в няколко категории. Най-голямата (и със сигурност най-шумната) е тази на отявлено и постоянно враждебните колеги-съперници, предимно драматурзи и актьори, които не пропускат случай да атакуват Молиер, но и да се възползват от всяка възможност да припечелят покрай неговата слава. Те подклаждат практически всички прочути публични полемки (т.нар.

querelles<sup>1</sup>) около редица негови знакови творби. Молиер има и чисто идеологически неприятели, които категорично не приемат някои ключови морални елементи от творчеството му така, както те ги тълкуват. Все пак драматургът има и немалко верни приятели и високопоставени приятелски настроени покровители. Между тези две крайни категории се наблюдават и интересни движения на промяна в отношението и нагласите. Някои критици и съперници впоследствие преминават към приятелски отношения с драматурга. Други след първоначално приятелско и добронамерено творческо сътрудничество се превръщат в негови яростни съперници или непримирими врагове. Нападките и критиките се отправят и дискутират в публичното поле, а участието в полемиките допринася за развитието и узряването на Молиер като драматург, актьор и бележит новатор в театъра.

\*\*\*

Светкавичният успех на Молиер в Париж и постоянно растящата му популярност му спечелват многобройни враждебно настроени завистници и съперници. Сред тях на първо място са актьори, драматурзи и симпатизанти на конкурентните театри „Отел дьо Бургон“ и „Маре“. У някои видни публични личности, просветени посетители на литературните салони или благочестиви членове на т.нар. „Общество на Светото причастие“<sup>2</sup> също тлее неприязън, стигаща до вражда.

На базата на подбрани примери ще представим многобройните враждебни и яростни нападки срещу Молиер по-обобщено. Те могат да бъдат разделени най-общо на *естетически, идеологически и личностни* нападки.

С естетическите упреци се изтъкват различни прояви на неспазване на постулатите на господстващата класицистична драматическа теория. Тя обаче е създадена и валидна най-вече за класицистичната трагедия, не за комедията, а освен това далеч не се спазва неотклонно и от самите критици. Завистниците и неприятелите често обвиняват Молиер, че имитира чужди творби – нещо, което по онова време не само не е забранено, а е широко практикувано и на практика официализирано в класицистичната естетика. Укоряват го за режисьорски и актьорски техники, които се

---

<sup>1</sup> Естетическите полемки са обичайни и важни за интелектуалния и творческия живот на XVII век. Именно в тях се изгражда и утвърждава класицистичната естетика в постоянно движение между теория и практика. Атаките срещу Молиер обаче са особено ожесточени и на практика постоянни. Професионалната завист със сигурност заема немалко място в тях.

<sup>2</sup> Тайна (но известно време подкрепяна от Луи XIII и Луи XIV) религиозна организация, създадена около 1630 г., която си поставя за цел „да слави Бога с всякакви средства“. В борбата си за висок морал тя отрича театъра. Придобива все по-голямо влияние, упражнява натиск в различни сфери и това безпокои и светската, и църковната власт. Разпусната е през 1666 г. от краля.

отличават от масово възприетите в театъра по онова време, като виждат в новаторския му подход единствено неспазване на утвърдените модели на дикция и стилове на актьорско изпълнение. С всяка следваща успешна пиеса атаките се засилват и кулминират в няколко пространни публични полемки около знакови Молиерови творби като *Училище за жени*, *Тартюф* или *Дон Жуан*. Тези полемки се водят публично и преимуществено с драматургични средства: неприятелите на Молиер пишат, публикуват и представят злободневни полемични и сатирични пиеси, в които осмиват или охулват драматурга<sup>3</sup>.

Същевременно те без свян се възползват по всякакви възможни (незаконни и неморални) начини от Молиеровата популярност, като имитират или направо открито плагиатстват пиесите му (Donneau de Visé 1660, Somaize 1660), пускат техни пиратски издания, за да ги продават за своя сметка, а след внезапната смърт на драматурга експлоатират избухналата му с нова сила слава в конюнктурни пиеси-еднодневки<sup>4</sup> и все по-безогледно разкрсявани псевдоспомени за псевдоблизостта си с него<sup>5</sup>.

Идеологическите обвинения са основно на религиозна почва и като такива са тежки и реално опасни, тъй като могат да застрашат не просто кариерата, но и живота на драматурга. Някои от тях се подемаат от изобретателните му съперници редом с естетическите, тъй като намират голям отклик в обществото и особено сред някои негови влиятелни и високопоставени членове. Така се твърди например, че Молиер се подиграл с десетте божии заповеди и осмял църковните проповеди в *Училище за жени*, че обрисувал духовниците и през тях, самата християнска Църква и религия като притворни и неморални в *Тартюф*, че показвал на сцената неморални безбожници в *Дон Жуан* и с това поквалявал публиката, вместо да я поучава. Тези упреци му спечелват множество силни и влиятелни врагове, които се опитват (и често успяват) да издействат забрани за пиесите, които смятат за скандални, вредни и опасни.

Личностните нападки са ожесточено злобни и безогледни. Те се подмятат още в сатиричните пиеси, с които противниците на Молиер го обсипват по време на полемиката около *Училище за жени*. Тогава синът на актьора Монфлѳори от конкурентния на Молиер театър съчинява *Импromptю от Отел дьо Конде*, в което описва враждебно и оскърбително облика на Молиер:

---

<sup>3</sup> Тези пиеси обикновено са мимолетни и с неособено добро драматично качество, тъй като основното им предназначение е сатирично, полемично или просто оскърбително. Вж. за повече инф. двутомното издание на памфлетните пиеси, написани по повод на *Училище за жени*, в Mongrédien 1971.

<sup>4</sup> Като свободната адаптация на части от *Дон Жуан* в пиесата в проза *Молиерови фрагменти*, създадена през 1676 г. (Champmeslé 1682).

<sup>5</sup> Вж. повече подробности за хипертекстовете по Молиерови творби в Генова 2019: 442-443.

Ето го, иде с навирен нос, криви крака и с едното рамо засукано пред другото. Перуката му – кривната към рамото, което се издава напред, а в нея – повече лавров лист, отколкото в майнцка шунка. Опрял е ръце на хълбоците си, подобно на гамен. Главата му е отметната към гърба като на натоварено муле. Очите му блуждаят лудо, а после, колчем започне да си казва репликите, думите му се насичат от постоянно хълцукане. (Montfleury 1664, стих 131-138<sup>6</sup>).

Друг драматург и журналист, Едме Бурсо се подиграва на славата на Молиер, че обрисувал достоверно портретите на своите персонажи, и охулва пиесата му *Училище за жени* в своята памфлетна пиеса *Портретът на художника, или Контракритика на „Училище за жени“* (Boursalut 1663). В пиесата обаче е включена и вулгарната *Песен на мидената черупка*, крайно просташка и непристойна личностна нападка срещу Мадлен Бежар, осмиваща нейната възраст и сексуална история<sup>7</sup>. Впрочем, множество личностни обиди през годините намекуват как Молиер първо живял с Мадлен Бежар, а после се оженил за сестра ѝ (или за дъщеря ѝ, или дори за своята дъщеря от нея). За чест на драматурга, той никога не е отвърщал на тези недостойни нападки.

Няколко години по-късно, по повод на полемиката около *Тартюф* анонимно излиза злобната сатирична пиеса *Хипохондрикът Еломир*, подписана само с мистериозния псевдоним Пекаря от Шалюсе (Boulanger de Chalussay 1670). В нея като прицел на подигравките ясно е посочен Молиер чрез изричното разтълкуване на и без това прозрачната анаграма Еломир. Окарикатурироването му е тотално: той е представен като самовгълбен хипохондрик, холеричен и деспотичен с трупата си, изтъкан от самомнение и недостатъци. Към тези сами по себе си недостойни личностни нападки анонимният автор отново добавя вулгарното обвинение в кръвосмешение, като дори влага в устата на своя персонаж Еломир цинично признание, че се бил оженил за дъщеря си.

\*\*\*

Изложен на подобни ожесточени и постоянни нападки от своите врагове и съперници, Молиер не би могъл да оцелее нито психически, нито физически, още по-малко като творец без подкрепата на своите немалобройни приятели, сред които са някои от най-видните личности на онова време.

---

<sup>6</sup> Преводът е мой.

<sup>7</sup> Впоследствие тази песничка е възпроизведена и от Доно дьо Визе в неговия театрален памфлет *Donneau de Visé* 1664. Ще се въздържим от цитирането ѝ.

Крал Луи XIV покровителства и закриля открито Молиер през цялата му театрална кариера в Париж. Той дори приема да бъде официален кръстник на сина на драматурга. Понякога покровителството намира израз не в това, което кралят прави, а в това, което *не* прави. Така по време на полемиката около *Тартюф* кралят забранява многократно на Молиер да представя или дори да чете пред малка камерна публика пиесата си, но никога не скланя да разпорежи по-тежки мерки срещу него. Подобна съдържаност означава много, тъй като противниците на драматурга в този момент са многобройни и могъщи – не само набожни царедворци, но и видни висши духовници, дори самата кралица майка, която кралят много обича и зачита. Когато Молиер умира внезапно, кралят се намесва, за да осигури погребението му да бъде в осветена земя, тъй като актьорите по онова време не били погребвани в християнско гробище, ако не са се отрекли приживе от „недостойната“ си професия. Други висши благородници и сановници също питаят и изразяват симпатия към Молиер. Сред тях са кардинал Мазарини, Никола Фуке и принц дьо Конде. Последният открито защитава Молиер в няколкогодишната полемика около пиесата му *Тартюф*.

Молиер е близък с писателя Никола Боало, художника Пиер Миняр, лекаря Жан-Арман дьо Мовилен, прочутата светска дама Нинон дьо Ланкло и др. В трупата си той се сприятелява отблизо с Лагранж, актьор, сметководител и хроникьор на живота на Молиеровия театър. Трупата му е сплотена, в нея царят истински приятелски отношения между съратници и партньори<sup>8</sup> и почти никой не я напуска дори след смъртта на драматурга. Големият приятел на Молиер от младини Жан Виво и съратникът му Лагранж стават и издателите на първото посмъртно издание на събраните съчинения на Молиер<sup>9</sup>. Молиер очевидно има немалко приятели и получава разбиране, привързаност и подкрепа от тях през целия си живот.

\*\*\*

Между тези две големи категории – неприятели/съперници и приятели – се наблюдават интересни движения и в двете посоки. Така някои от неприятелите и съперниците могат да се настроят приятелски и да засвидетелстват това с делата си. Жан Доно дьо Визе е отличен пример за враждебен на Молиер публичен субект, който постепенно се превръща в негов приятел. Този посредствен драматург (и доста по-добър писател и журналист), жегнат от светкавичния успех на Молиер след

---

<sup>8</sup> Трупата функционира като партньорство с разпределени дялове от печалбата след приспадане на всички разходи.

<sup>9</sup> Изданието Molière 1682.

установяването му в Париж, тайно и бързо подготвя анонимно и незаконно (без знанието на автора) издание на пиесата *Сганарел, или мнимият рогоносец* (Molière 1660)<sup>10</sup> през 1660 г. И след провала на това съмнително начинание Доно дьо Визе продължава опитите си да се възползва от успеха на Молиер. Все така през 1660 г. той отново анонимно пише и предлага пиесата *Мнимата рогоноска* (Donneau de Visé 1660), в която изцяло възпроизвежда темата, сюжета и развитието на действието в същата пиеса на Молиер, но като огледално сменя половете на главните персонажи, преименува ги и пренаписва стиховете. В предисловието той многословно хвали Молиер и неговата творба, за да мотивира своя избор да я плагиатства изцяло (плагиатът не съществува като правен конструкт по времето на Молиер, но се разпознава от обществеността). Тази пиеса, посредствена и тромава, никога не е поставяна на сцена.

Доно дьо Визе участва с голямо старание и в първата от естетическите полемики около знакови и особено успешни произведения на Молиер – тази около *Училище за жени*. Той събира и представя критики и нападки срещу пиесата на Молиер в цели три текста – две полемични и сатирични комедии: *Зелинда, или Истинската критика на „Училище за жени“*, или *Критика на критиката* (Donneau de Visé 1663a) и *Отговор на „Версайско импровитю“*, или *Отмъщението на маркизите* (Donneau de Visé 1664a) и публицистичното *Писмо за театралните дела* (Donneau de Visé 1664b). Същевременно в рубриката за театрална критика в алманаха си *Нови новели* (Donneau de Visé 1663b) той говори за *Училище за жени* със смесица от критики и възхвали, като особено набляга на успеха ѝ пред публиката „въпреки“ множеството привидени в нея слабости.

Изглежда Дьо Визе не е действително враждебен към Молиер, нито пък Молиер към него – тъй като нито веднъж не му отговаря в своите ответни текстове и памфлетни пиеси. След внимателен анализ на развитието на полемиката около *Училище за жени* някои критици (като Жорж Форестие и Клод Бурки – вж. Forestier et al. 2013: 186 sq.) предлагат тезата, че не е невъзможно тя да е била инициентирана или

---

<sup>10</sup> За да припечелят от Молиеровата популярност, Доно дьо Визе и безскрупулният издател Жан Рибу изменят наименованието на пиесата (оригиналната пиеса, играна от трупата на Молиер, се нарича само *Мнимият рогоносец*) и в опит да прикрият пиратството добавят обширен паратекст от две въвеждащи посвещения и коментари в проза към всяка картина. В тези коментари се преразказва фабулата, но също така се описва актьорската игра и се отправят множество похвали към автора. Молиер разпознава измамата, успява да издейства спиране на продажбите и конфискуване на отпечатаните екземпляри, след което смайващо припознава изданието и разрешава разпространяването му вече от свое име и в своя полза. Това издание днес е много полезно с добавените коментари на Доно дьо Визе, тъй като в тях намираме ценни сведения за режисурата и най-вече, за актьорската игра на Молиер.

поне изначално подкрепяна от самия Молиер с желанието да привлече повече внимание към своя театър. Така или иначе, много скоро двамата драматурзи „се сдобряват“ и занапред Доно дьо Визе пише само хвалебствени думи за Молиер и творчеството му, било в анекдотичните разкази за драматурга в *Нови новели* или в *Писмо за комедията „Мизантропът“* (Donneau de Visé 1667). Тяхното приятелство се потвърждава от избирането му в своеобразния „семеен съвет“ за защита на интересите на дъщерята на покойния Молиер през 1675 г. А в своята публикация *Надгробно слово за Молиер* (1673 г.) в най-успешното си начинание – вестникът *Галантният Меркурий* Доно дьо Визе го описва по следния начин:

Той [Молиер] беше актьор от глава до пети; сякаш имаше няколко гласа; всичко в него говореше и той само с усмивка, намигване и леко движение на главата предаваше повече неща, отколкото и най-красноречивият оратор не би могъл да изрече за цял час. (Donneau de Visé 1673)

От друга страна, някои приятелски настроени към Молиер личности впоследствие променят отношението си към него и започват да се държат хладно и дори враждебно. Причините за това може да са най-различни, а нерядко и не могат да се определят със сигурност.

Понякога причината е съвсем ясна: внезапен и рязък конфликт с вътрешните убеждения на човека. Така кралицата майка Анна Австрийска, която първоначално харесва и подкрепя Молиер, се обръща рязко срещу него по повод на пиесата му *Тартюф или измамникът*, в която редом с мнозина други набожни личности привива охулване на църквата и вярата<sup>11</sup>. Принц Арман дьо Конти, който покровителства Молиер през ранния му период в пътуващия театър и му урежда да играе пред брат на краля, а после и пред самия Луи XIV (1658), с което прави възможна бляскавата му кариера в Париж, рязко се настройва срещу драматурга по същия повод и дори сам пише и публикува *Трактат за комедията и представленията съгласно традицията на Църквата, изведена от църковните събори и от Светите отци* (Bourbon 1667).

Друг път причината може да бъде от професионално и/или лично естество. Великият трагически драматург Жан Расин получава подкрепата на Молиер, през периода, когато е още неизвестен и търси театър, който да постави първата му пиеса *Тивиада, или Братя врагове*. Молиер приема да я представи със своята трупа в театъра „Пти Бурбон“ (1664) при много благоприятни за младия драматург условия.

---

<sup>11</sup> Именно тя оглавява т.нар. „група на благочестивите“ в кралския двор и яростно се противопоставя на няколкократно опити на Молиер да получи разрешение за представяне или публикуване на пиесата си.

Впоследствие обаче Расин решава да се присъедини към по-големия и по-„сериозен“ конкурентен театър „Отел дьо Бургон“, в който се представят повече трагедии, и скришом от Молиер дава в този театър следващата си пиеса *Александър Велики*. Останал верен на „Отел дьо Бургон“, той по-късно успява да примами и една от актрисите от Молиеровата трупа да го последва в него (1667). Въпреки тези огорчения двамата драматурзи не са враждебно настроени един към друг. Макар да не общуват особено след гореизложените събития, при случай всеки от тях публично признава достойнствата на другия.

Причината за рязката промяна от приятел в неприятел може и да остане неустановена със сигурност. Такъв е случаят с композитора Жан-Батист Люли, флорентински музикант и любимец на Луи XIV. Известно е, че Молиер го насърчава да поеме Кралската музикална академия (т.е. Операта) през 1672 г. и че Люли участва като танцьор и мим в редица Молиерови пиеси. Двамата сътрудничат чак до 1670 г. по създаването на редица хибридни пиеси на Молиер: *Брак по принуда*, *Любовта лекар*, *Комически пасторал*, *Жорж Данден*, *Господин дьо Пурсоняк*, *Щедрите влюбени*, *Психея* и *Буржоата благородник*. Липсват документални свидетелства защо през 1672 г. Люли започва рязко да създава обструкции на Молиер и да интригантства зловредно срещу него<sup>12</sup>. Вероятно може да се приеме, че рязката промяна в отношението му е водена от желанието да разчисти пътя на поетата от него Опера от всякаква възможна конкуренция, включително с цената на дългогодишно творческо приятелство.

\*\*\*

Основанията за силните страсти, които се разгарят в тези приятелства и съперничества, изглеждат очевидни. Молиер е опасен конкурент, който застрашава да измести и засенчи останалите комически драматурзи. Той е и бележит новатор в театъра, с което предизвиква естетически несъгласия и спорове, които се наслагват върху професионалната завист и неувереност. Дори в чисто емоционален план фигурата му на успешен театрален деец и кралски любимец разбираемо буди ревност и завист. Понякога е налице и чисто личностна идиосинкразия. В същото време и

---

<sup>12</sup> През 1672 г. Люли тайно си издейства смайваща „кралска привилегия“ за забрана на всякакъв музикален и песенен съпровод във всички театри в кралството без неговото изрично разрешение. Молиер с мъка успява да измоли от краля малко по-милостиви ограничения. Люли продължава с враждебни действия, като отново успява да получи от краля разрешение, съгласно което собствеността върху всички творби, които е писал в съавторство (като всички хибридни пиеси, по които е работил с Молиер!), принадлежи само и единствено нему. Продължава да интригантства и да налага забрани и след смъртта на Молиер, включително спрямо други автори и композитори.



приятелствата, и нападките дават възможности на приятелите и съперниците му да заявят съществуването си, да се изявят и „докажат“ като личности и като творци.

Самият Молиер участва наравно и доста активно в тези приятелства и съперничества, като се ангажира особено задълбочено в дискусиите по естетиката на комедията. Естетическите полемики около тях му дават поводи да изрази своето кредо на автор, драматург и актьор и да изложи подробно вижданията за театъра и неговата роля в живота на хората, за актьорската игра и зрителската рецепция<sup>13</sup>. Така всички упреци и нападки допринасят за избистряне на естетическите виждания на драматурга, утвърждаване на успешните му новаторства в комическия театър и популяризиране на схващането му за първостепенната морална роля на комедията да поучава и поправя хората и оттам, за достойнството на комичното, което заслужава да бъде издигнато в ценностната система на класицистичната естетика.

Острият му език еднакво успешно доразпалва и укротява полемиките. В хода на полемиката около *Тартюф* той пише в първото си *Прошение до краля* след издействаната от кликата на Светото причастие забрана: „Тартюфовците изкусно спечелиха благоволенieto на Ваше величество и оригиналите най-сетне успяха да премахнат копието.“ (Molière 1669). Тогава Обществото на Светото причастие взема решение да прекрати участието си в полемиката със следните думи: „Казват, че по-добре било да я забравим [пиесата], отколкото да я нападаме, да не би да подтикнем автора да я защити“ (Argenson 1900: 235). Друг път не само в своя защита, но най-вече в тази на приятеля си Боало, атакуван и публично охулен от философа и прециозен поет Шарл Котен, Молиер жестоко отмъщава на последния, като го обрисова като глупавия и претенциозен поет Трисотен<sup>14</sup> от *Учени жени*. За да няма никакво съмнение в това, той влага в устата на персонажа си две (действително слаби) стихотворения на Котен. Нещастникът така и не успява да се възстанови от този удар по репутацията му.

Молиер твърди многократно, че не обрисова персонажите си „от натура“, а създава обобщени и общочовешки образи. Когато в редица свои пиеси се подиграва открито на бездарни стихове, чиито реални автори лесно могат да бъдат открити сред неговите съвременници<sup>15</sup>, Молиер взема на прицел не човека, а качеството на творбите

---

<sup>13</sup> Това е особено видно в двете му памфлетни комедии *Критика на „Училище за жени“* и *Версайски експромпт*.

<sup>14</sup> Първоначално персонажът се нарича дори Трикотен („трижди Котен“), което още по-пряко го свързва с Котен. Молиер в крайна сметка избира името Трисотен („трижди глупак“), достатъчно съзвучно и съдържащо игра на думи с името на Котен и думата „глупак“.

<sup>15</sup> Като в *Смешните прециозни*, *Мизантроп*, *Учени жени*.

му. Той никога не отправя нападки *ad hominem* и никога не отговаря на получаваните от него такива.

Навредили ли са му безкрайните нападки, плагиати, интриги? Молиер несъмнено понася финансови загуби от пиратските издания и плагиатите на своите пиеси<sup>16</sup> и отделя немалко време и сили за дискусиите около естетиката на класицистичната комедия, в които почти постоянно е въвлечан. Няма данни това да му е тежало или да му е навредило сериозно, с изключение на затрудненията около двете му „скандални“ пиеси *Тартюф* и *Дон Жуан*. В крайна сметка различните творчески съперничества с понякога приятелски, а друг път отявлено враждебен привкус без съмнение са допринесли за неговото творческо развитие, узряване и утвърждаване като комически драматург с непреходна ценност, изградил оригинална и валидна и днес театрална концепция за комедията и смешното.

## ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Генова 2019: Генова, В. *Места и функции на театралността в драматичните текстове на Молиер*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. [Guenova 2019: Guenova, V. *Mesta i funktсии na teatralnostta v dramatichnite tekstove na Molière*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“.]

Argenson 1900 : Argenson, M.-R. *Annales de la Compagnie du Saint-Sacrement publiées et annotées par le R.P. dom H. Beauchet-Filleau, 1818-1894*. Marseille: imp. Saint-Leon. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k80072g.image> (видяно на 18.1.2025 г.)

Boulanger de Chalussay, 1670 : Boulanger de Chalussay. *Élomire hypocondre ou les Médecins vengés*. Publié par Ernest et Paul Fièvre, Décembre 2017. [https://www.theatre-classique.fr/pages/pdf/LEBOULANGERCHALUSSAY\\_ELOMIREHYPOCONDRE.pdf](https://www.theatre-classique.fr/pages/pdf/LEBOULANGERCHALUSSAY_ELOMIREHYPOCONDRE.pdf) (видяно на 23.8.2019 г.)

Bourbon 1667 : Bourbon, A. de [Prince de Conti]. *Traité de la comédie et des spectacles selon la tradition de l'Église tirée des Conciles et des Saints Pères. À Paris Chez Louis Bilaine au second Pilier de la Grand Salle du Palais*. [https://www.theatre-classique.fr/pages/programmes/edition.php?t=../theorie/CONTI\\_TRAITEDELACOMEDIE.xml](https://www.theatre-classique.fr/pages/programmes/edition.php?t=../theorie/CONTI_TRAITEDELACOMEDIE.xml) (видяно на 11.12.2024 г.)

Boursault 1663 : Boursault, E. *Le Portrait du peintre ou la Contre-critique de L'École des femmes*. Publié par Gwénola, Ernest et Paul Fièvre, Octobre 2015. [https://www.theatre-classique.fr/pages/pdf/BOURSAULT\\_PORTRAITDUPEINTRE.pdf](https://www.theatre-classique.fr/pages/pdf/BOURSAULT_PORTRAITDUPEINTRE.pdf) (видяно на 11.10.2024 г.)

---

<sup>16</sup> Повече от три четвърти от изданията на Молиерови пиеси приживе на драматурга са незаконни, т.е. пиратски. Вж. Генова 2019: 354-355.

Champmeslé 1682 : Champmeslé [Chevillet, Ch.]. *Les fragmens de Molière, comédie. À Paris, chez Jean Ribou, sur le Quay des Augustins, au dessus de la Grand'Porte de l'Église, à la descente du Pont-Neuf, à l'Image Saint Louis.* Paris : Jean Ribou.

Donneau de Visé 1660 : Donneau de Visé, J. *La Cocue imaginaire.* Paris: J. Ribou.

Donneau de Visé 1663a : Donneau de Visé, J. *Zélinde ou La véritable critique de l'École des femmes ou La Critique de la Critique.* À Paris, Chez Jean Ribou, sur le Quai des Augustins, à l'Image à Saint Louis. Représenté pour la première fois en 1663 à l'Hôtel de Bourgogne. Texte établi par David Chataignier à partir de l'exemplaire Rés-Yf-3775 conservé à la Réserve de la BnF reproduit sur Gallica sous la cote NUMM-72644. publié par Paul Fièvre, avril 2013, avril 2017. © Théâtre classique – Version du texte du 30/11/2022 à 23:10:48. [https://theatre-classique.fr/pages/programmes/edition.php?t=../documents/DONNEAUDEVISE\\_ZELINDE.xml](https://theatre-classique.fr/pages/programmes/edition.php?t=../documents/DONNEAUDEVISE_ZELINDE.xml) (видяно на 11.10.2024 г.)

Donneau de Visé 1663b : Donneau de Visé, J. [« Abrégé de l'abrégé de la vie de Molière »]. In : *Nouvelles nouvelles*, t. III, Paris: Gabriel Quinet, pp. 210-243. [https://obtic.humanum.fr/obvil-web/corpus/molier/critique/donneau-vise-nouvelles-nouvelles\\_1663](https://obtic.humanum.fr/obvil-web/corpus/molier/critique/donneau-vise-nouvelles-nouvelles_1663) (видяно на 19.1.2025 г.)

Donneau de Visé 1664a : Donneau de Visé, J. *La Réponse à L'Impromptu de Versailles ou La Vengeance des marquis.* À Paris, Chez Jean Ribou, sur le Quai des Augustins, à l'Image à Saint Louis. Texte numérisé par les soins de François Rey. Publié par Gwénola, Ernest et Paul Fièvre, Octobre 2015. [https://theatre-classique.fr/pages/pdf/DONNEAUDEVISE\\_VENGANCEDESMARQUIS.pdf](https://theatre-classique.fr/pages/pdf/DONNEAUDEVISE_VENGANCEDESMARQUIS.pdf) (видяно на 18.1.2025 г.)

Donneau de Visé 1664b : Donneau de Visé, J. « Lettre sur les affaires du théâtre ». In: *Les Diversités galantes.* Paris : J. Ribou. <https://molier21.cnrs.fr/lettre-sur-les-affaires-du-theatre/> (видяно на 20.1.2024 г.)

Donneau de Visé 1667 : Donneau de Visé, J. *Lettre écrite sur la comédie du Misanthrope.* Paris: J. Ribou. <https://ncd17.unil.ch/index.php?extractCode=1565> (видяно на 19.1.2025 г.)

Donneau de Visé 1673 : Donneau de Visé, J. « Oraison funèbre de Molière ». In : *Le Mercure galant.* Paris : Barbin. <https://ncd17.unil.ch/index.php?extractCode=878> (видяно на 14.9.2024 г.)

Forestier et al. 2013 : Forestier G., Bourqui Cl. « Comment Molière inventa la querelle de L'école des femmes... » In : *Littératures classiques*, 2013/2 N° 81, p.185-197. DOI : 10.3917/licla.081.0185. URL : <https://shs.cairn.info/revue-litteratures-classiques1-2013-2-page-185?lang=fr> (видяно на 30.8.2024 г.)

Molière 1660 : Molière [Poquelin, J.-B.]. *Sganarelle, ou Le cocu imaginaire, comédie avec les arguments de chaque scène.* Paris : J. Ribou. <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k70152x/f2.item.r=cocu%20imaginaire> (видяно на 23.1.2018 г.)

Molière 1669 : Molière [Poquelin, J.-B.]. *Placets au roi ajoutés par Ribou dans la seconde édition de Tartuffe de 1669.* <http://idt.huma-num.fr/notice.php?id=321> (видяно на 19.1.2025 г.) (Забел. Първото прошение датира от 1664 г.)

Molière 1682 : Molière [Poquelin, J.-B.]. *Les Œuvres posthumes de Monsieur de Molière*, tomes I – VII, imprimées pour la première fois en 1682. Paris : Denis Thierry, Claude Barbin, et Pierre Trabouillet.

Mongrédien 1971 : Mongrédien, G. (éd.) *La querelle de l'École des Femmes, comédies de Jean Donneau de Visé, Edme Boursault, Charles Robinet, A. J. Montfleury, Jean Chevalier, Philippe de La Croix*. 2 tomes. Paris: Librairie Marcel Didier.

Montfleury 1664 : Montfleury, A. J. *L'Impromptu de l'Hôtel de Condé*. Paris, Nicolas Pépingué. Publié par Paul Fièvre, novembre 2017. <https://www.theatre-classique.fr/pages/programmes/edition.php?t=../documents/MONTFLEURY IMPROMPTU CONDE.xml> (видяно на 10.1.2025 г.) (Забел.: пиесата е играна за първи път през 1663 г.).

Somaize 1660 : Somaize, A. B. de. *Les Véritables Précieuses*. Paris : J. Ribou.

Suzuki 1965 : Suzuki, K. « Donneau de Visé et la querelle de l'École des Femmes ». In: *Études de langue et littérature françaises*, Vol. 6, pp. 49 – 60, Released on J-STAGE August 25, 2017, Online ISSN 2432-3152, Print ISSN 0425-4929, [https://doi.org/10.20634/ellf.6.0\\_49](https://doi.org/10.20634/ellf.6.0_49), [https://www.jstage.jst.go.jp/article/ellf/6/0/6\\_KJ00002501216/\\_article/-char/en](https://www.jstage.jst.go.jp/article/ellf/6/0/6_KJ00002501216/_article/-char/en) (видяно на 11.7.2024 г.)